

До разової спеціалізованої ради PhD 9167
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
(46027, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса 2)

РЕЦЕНЗІЯ

доктора педагогічних наук, професора
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
Янкович Олександри Іванівни
на дисертаційне дослідження **Руденського Ростислава Євгеновича**
на тему: **«Формування пізнавальної активності старших
дошкільників засобами настільних ігор»**,
представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
зі спеціальності 012 Дошкільна освіта

Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

Оскільки дошкільна освіта є першим рівнем у системі освіти, важливо здійснювати її якісно, створюючи міцний фундамент для подальшого навчання, забезпечуючи формування в дітей ключових компетентностей, загальних способів пізнавальної діяльності. Для досягнення цих цілей вагому увагу необхідно приділити віковому періоду 6-7 років.

Це зумовлено, з одного боку, завершенням здобуття дошкільної освіти, зміною соціального статусу з дошкільника на молодшого школяра. З іншого боку, формування пізнавальної сфери індукує набуття дошкільної зрілості, сприяє психологічній інтелектуальній готовності старших дошкільників до умов систематичного навчання в початковій школі.

Актуальність досліджуваної проблеми засвідчує відображення її окремих аспектів в Законі України «Про дошкільну освіту», Державному стандарті дошкільної освіти тощо, у яких акцентовано увагу на формуванні в старших дошкільників цінностей пізнання та розвитку. Оскільки провідна діяльність дошкільників – ігрова, то активізувати діяльність дитини в пізнанні навколишнього світу необхідно з її використанням.

Проведений науковий аналіз дискурсу проблеми дослідження дав змогу дисертанту вирішити низку суперечностей між:

- інтенсивним використанням настільних ігор в організації життєдіяльності старших дошкільників поза межами закладу дошкільної освіти та відсутністю

належного науково-методичного супроводу їхнього використання в освітньому процесі;

- соціальним запитом батьків на формування інтелектуально-пізнавальної готовності дітей 6-7 року життя до навчання в школі та віковими обмеженнями психічних можливостей їхнього пізнавального розвитку;
- пізнавальним потенціалом сучасних настільних ігор та загальною тенденцією редукції ігрової діяльності за правилами в дошкільному дитинстві;
- природним тяжінням до ігрової діяльності як провідного типу та формалізованими підходами до організації навчання старших дошкільників у закладі дошкільної освіти.

У рецензованій роботі переконливо обґрунтовано актуальність обраної теми, чітко визначено науковий апарат дослідження.

Зміст роботи відповідає поставленим завданням, а суть досліджуваної проблеми – темі дисертації. Дисертант здійснив продуктивну спробу вирішення досліджуваної проблеми.

Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Теоретико-методичні засади розвитку освітніх технологій у закладах дошкільної та початкової освіти» (номер державної реєстрації: 0120U105364), а також під час виконання завдань перспективного плану розвитку наукового напрямку ТНПУ ім. В. Гнатюка «Інновації в дошкільній та початковій освіті».

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті проведеного дослідження дисертантом уперше: обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування пізнавальної активності старших дошкільників засобами настільних ігор (створення варіативного осередка настільних ігор для самостійної спільної ігрової діяльності за правилами; збагачення пізнавального змісту настільних ігор; забезпечення набуття досвіду пізнання старшими дошкільниками у різних видах і формах навчально-пізнавальної діяльності); змодельовано процес реалізації педагогічних умов формування пізнавальної активності старших дошкільників засобами настільних ігор, що охоплює такі композиційні конструкти: мета і результат, етапи реалізації педагогічних умов (організаційно-підготовчий → проектування педагогічних умов → експериментальне упровадження → діагностика, інтерпретація та корекція), види педагогічного експерименту (пошуковий, констатувальний, формувальний, контрольний), узгоджені з етапами реалізації педагогічних умов та види зв'язків між ними (структурні, хронологічні (послідовні), причинно-

наслідкові тощо)); визначено сутність та структуру настільних ігор – узагальнена конкретна сфера середовища життя людей, відображена в ігровому сюжеті і правилах (зміст гри), кодована єдиним умовно-графічним планом і становить собою цілісний ігровий комплект; охарактеризовано пізнавальну активність старших дошкільників як вид загальної соціальної діяльній активності у пізнанні особистості дитини 6 (7) року життя, який формується у різних видах діяльності, ними збагачується, ускладнюється і переходить від менш до більш якісного рівня у формі реальної (функціонуючої) та потенційної (ситуативної).

Нові факти, одержані здобувачем.

Дисертація Руденського Ростислава Євгеновича є дослідженням, що спрямоване на виявлення цінних ідей і позитивного досвіду щодо формування пізнавальної активності старших дошкільників засобами настільних ігор та їхнього творчого використання в освітньому процесі закладів дошкільної освіти.

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, варто вказати на такі результати, що мають вагоме значення.

По-перше, цінним є для педагогіки дошкільної освіти є здійснення цілісного дослідження проблеми формування пізнавальної активності старших дошкільників засобами настільних ігор.

По-друге, вагомим є визначення й уточнення ключових понять дослідження: «пізнавальна активність старших дошкільників», «пізнавальна активність особистості», «пізнавальна діяльність», «типи» і «види пізнавальної активності старших дошкільників»; «настільна гра», «освітній потенціал настільних ігор»;

По-третє, значимими є конкретизовані групи настільних ігор, характеристика їхніх сутнісних переваг для пізнавального розвитку старших дошкільників.

По-четверте, представляє цінність визначення структури настільних ігор – узагальнена конкретна сфера середовища життя людей, відображена в ігровому сюжеті і правилах (зміст гри), кодована єдиним умовно-графічним планом і становить собою цілісний ігровий комплект.

По-п'яте, цінними є педагогічні умови формування пізнавальної активності старших дошкільників засобами настільних ігор, а також модель процесу їхньої реалізації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації Руденського Ростислава Євгеновича та змісту публікацій дисертанта дають підстави для висновку стосовно наукової

достовірності викладених автором результатів. Дисертантом опрацьовано значний масив наукових джерел (230 найменувань, з них 26 – іноземними мовами), на підставі розгляду яких сформульовано власне бачення досліджуваної проблеми.

Результати дисертаційного дослідження відображено в 26-ох наукових працях, з яких 9 – у наукових фахових виданнях України (категорія «Б»), 3 – у зарубіжних наукових періодичних виданнях (1 з них індексовано у Scopus та Web of Science).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною теоретичною базою, усебічним вивченням і критичним аналізом наукових праць і загалом не викликає сумніву.

Дисертант використовує в роботі комплекс методів: теоретичні: аналіз (бібліографічний, ретроспективний, структурний, дефінітивний, власне комплектів настільних ігор, каталогів виробників); методи синтезу, узагальнення, класифікації; пошуковий (мислений) експеримент; емпіричні: діагностичні (анкетування вихователів і батьків, бесіда), спостереження; експериментальні (діагностичний, констатувальний, формувальний експерименти) – для організації експериментального дослідження; методи математичної статистики: метод кількісної та якісної обробки отриманих даних – для достовірного аналізу результатів експериментального дослідження.

Дисертаційне дослідження Руденського Ростислава Євгеновича містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати в сукупності розв’язують актуальну наукову проблему.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 109 Львівської міської ради (довідка № 15 від 27.03.2025 р.), закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 32 Львівської міської ради (довідка № 17 від 21.03.2025 р.), Попельниківського закладу дошкільної освіти «Сонечко» Снятинської міської ради Коломийського району Івано-Франківської області (довідка № 02-15/09 від 14.04.2025 р.), закладу дошкільної освіти № 1 «Ромашка» загального розвитку Христинівської міської ради Черкаської області (довідка № 16 від 26.03.2025 р.), Тернопільського закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 12 Тернопільської міської ради (довідка № 29 від 01.04.2025 р.), соціально-гуманітарного факультету Західноукраїнського національного університету (довідка № 435/18/12 2020-258 від 03.04.2025 р.).

Одержані в процесі дослідження дані та висновки можуть бути використані під час проведення занять та організації ігрової діяльності у ЗДО , а також у ЗВО для збагачення змісту освітніх компонентів ОПП зі спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам.

Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (230 найменувань, з них 26 – іноземними мовами).

Загальний обсяг роботи становить 307 сторінок, основний зміст викладено на 185 сторінках. Розділи дисертації логічно завершені, містять висновки, які відповідають змісту та поставленим завданням дослідження.

Дисертант на достатньому науковому рівні обґрунтував вибір теми, її актуальність, визначив мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, аргументував використання обраних методів дослідження.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні аспекти проблеми формування пізнавальної активності старших дошкільників засобами настільних ігор»** як позитивне необхідно відзначити ґрунтовий аналіз джерельної бази дослідження, методологічних підходів, з використанням яких здійснено чітке визначення категоріально-понятійного апарату, структури пізнавальної активності старших дошкільників, ретроспективний аналіз та узагальнення етапів еволюції настільних ігор як засобу навчання, розумового виховання і пізнавального розвитку дітей-дошкільників.

У другому розділі **«Формування пізнавальної активності старших дошкільників засобами настільних ігор у цілісному освітньому процесі»** дисертант проаналізував освітній потенціал та описав види настільних ігор для дітей старшого дошкільного віку, визначив критерії, показники та рівні сформованості пізнавальної активності старших дошкільників засобами настільних ігор та обґрунтував відповідні педагогічні умови, розробив модель реалізації цих педагогічних умов.

У третьому розділі **«Організація та результати експериментального дослідження»** дисертант ґрунтовно описав проведення експериментальної роботи, здійснив аналіз результатів експерименту з використанням методів математичної статистики. Надбанням розділу є таблиці й рисунки, що дають змогу переконатися в ефективності розробленої моделі реалізації педагогічних умов формування пізнавальної активності старших дошкільників засобами настільних ігор.

Виходячи з аналізу основної частини роботи, доходимо висновку, що мета під час виконання дослідження була досягнута, правильність гіпотези доведена, дисертація є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Творчий задум автора дисертації досить чітко виявляється у всіх компонентах наукового апарату: в обґрунтуванні актуальності, визначенні мети, завдань, об'єкта, предмета, теоретичних засад дослідження. Заслуговує на

увагу логічно виправдана структурованість та послідовність викладу змісту дисертаційної роботи, яка повною мірою відповідає меті та завданням проведеного дослідження.

Дисертаційна робота Руденського Ростислава Євгеновича за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням.

Повнота викладу основних положень дисертації

Основні положення та найбільш важливі результати дисертаційного дослідження, поданого до захисту, опубліковано в необхідному обсязі в 26 виданнях України та за кордоном, пройшли апробацію на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також на міжнародному науково-практичному форумі «Основні цілі стратегії сталого розвитку: проблеми та перспективи» (м. Полтава, 26 вересня 2024 р.), Крайовому форумі освітян «Освіта – енергія майбутнього. Якісна освіта як фактор перемоги» (м. Тернопіль, 23 жовтня 2022 р.), Шостому освітньому форумі в м. Ополь, Польща (6 Opolskie Forum Edukacyjne, Polska) (14.11.2024 р., Szkoła Wobec Wyzwań Cywilizacyjnych).

Загалом вимоги щодо кількості та якості публікацій виконано.

Дотримання норм академічної доброчесності

При рецензуванні дисертації порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації) та некоректно оформлених текстових запозичень чи будь-яких ознак неправомірного використання матеріалів інших авторів без зазначення їхнього авторства не виявлено.

По всьому тексту роботи простежується єдиний стиль викладу. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням, усі ідеї та наукові положення, викладені у ній, отримані автором особисто.

Практична цінність роботи та рекомендації щодо її подальшого використання полягає в розробленні та впровадженні в практику роботи закладів дошкільної освіти методичних матеріалів для вихователів (протоколи педагогічних спостережень, анкети батьків та вихователів, інформаційні матеріали консультацій батьків), адаптовані та авторські настільні ігри, методику організації їхнього колективного виготовлення та проведення в старших дошкільних групах тощо.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Достовірність наукових результатів, висновків та рекомендацій у роботі досягається вдалим і коректним використанням різних методів, що дозволило Р. Є. Руденському скласти власний алгоритм наукових пошуків.

Дисертант уміло послуговується й загальнонауковими методами,

насамперед аналізу, синтезу, класифікації, узагальнення та ін. Використано педагогічне моделювання та сукупність діагностичних методів.

Релевантним і вдалим є використання Р. Є. Руденським статистичних методів дослідження, що забезпечило проведення відповідних етапів експерименту на належному рівні, зокрема й перевірку ефективності педагогічних умов формування пізнавальної активності старших дошкільників засобами настільних ігор, моделі їхньої реалізації.

Необхідно відзначити наукову обґрунтованість висновків до кожного розділу, як і загальних.

Дискусійні положення, рекомендації та зауваження до змісту дисертації. У цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо деякі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. У першому розділі, здійснюючи ретроспективний та структурний аналіз настільних ігор в сучасній педагогічній класифікації (с. 59–70), дисертант переважно відобразив позитивний досвід їхнього використання в минулому, недостатньо приділивши увагу недолікам в організації ігрової діяльності.

2. Дисертант на основі аналізу джерельної монографічної бази, дисертацій експериментальних досліджень, фахових праць у педагогічних періодичних виданнях виявив педагогічні умови формування пізнавальної активності старших дошкільників засобами настільних ігор (с. 112 дисертації). Проте визначення саме таких умов варто було обґрунтувати глибше. Дисертація виграла б, якби автор указав, як саме його наукові пошуки вплинули на виявлення ним умов.

3. У першому розділі дисертант проаналізував формування пізнавальної активності старших дошкільників на засадах методологічних підходів. Це важлива частина дисертації, зважаючи на назву першого розділу, а отже, інформацію про методологічні підходи необхідно було подати у висновках до першого розділу.

4. Зміст роботи варто було б доповнити таблицею «Структура пізнавальної активності, критерії та показники її сформованості», щоб чітко простежувався зв'язок між структурними компонентами, критеріями і показниками. Доцільно було б відобразити в таблиці компоненти, критерії, рівні, а також діагностичні методики для вимірювання сформованості пізнавальної активності старших дошкільників засобами настільних ігор.

Висловлені зауваження та побажання не є принциповими й не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, результати якої відзначаються науковою новизною, є достатньо обґрунтованими, мають теоретичне та практичне значення.

Загальний висновок. Ґрунтовний аналіз дисертаційного дослідження Руденського Ростислава Євгеновича «Формування пізнавальної активності старших дошкільників засобами настільних ігор» та опублікованих за його результатами наукових праць дає підстави для висновку, що дисертація є оригінальною, цілісною, самостійно завершеною науковою працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що сукупно розв'язують конкретне наукове завдання, яке має теоретичне і практичне значення для педагогічної науки. Чітка логіка дослідження, послідовність викладу та доказовість положень і висновків – це ті характеристики, які надають дисертаційному дослідженню цілісності, повноти й завершеності.

Дисертаційна робота Руденського Ростислава Євгеновича «Формування пізнавальної активності старших дошкільників засобами настільних ігор» є завершеним, оригінальним, самостійним науковим дослідженням, що відповідає вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами), а її автор Руденський Ростислав Євгенович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 012 Дошкільна освіта галузі знань 01 Освіта / Педагогіка.

РЕЦЕНЗЕНТ:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки і методики
початкової та дошкільної освіти

Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

О. Янкович

Олександра ЯНКОВИЧ

